

סימן ח'

עדי קיום בגירושין ובקידושין (ג ע"ב)**א. מפני מה הוצרכנו לעדי הגט לשיטת הרמב"ם**

שנינו בגמרא (ג ע"ב):

רבי אלעזר אומר: אף על פי שאין עליו עדים אלא שנתנו לה בפני עדים - כשר.

ופסק הרמב"ם (פ"א מהל' גירושין ה"ג):

ומנין שיתננו לה בפני עדים, הרי הוא אומר "על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר" (דברים יט, טו), ואי אפשר שתהיה זו היום ערוה והבא עליה במיתת בית דין, ולמחר תהיה מותרת בלא עדים. לפיכך, אם נתן לה גט בינו לבינה, ואפילו בעד אחד אינו גט כלל.

ודברי הרמב"ם צריכים בירור:

א. די בכך שיביא את הדרשה שדבר שבערוה צריך עדים, ולמה הפליג לאיים עלינו בעונש מיתה?

ב. הרמב"ם מסיים (שם, ה"ד) שגט בכתב ידו של בעל אינו בכלל הזה אף שהוא פסול מדרבנן. אם כדברי הרמב"ם שבלא עדים לא יכול להיות גט, איך יחול גט כזה? ומוכרחים לומר שכת"י חשוב כעדות גמורה מאיזה טעם שיהיה: או שנלמד מפסוק או שיש כאן הודאת בע"ד.

והנה בשטר קנין, לשון הרמב"ם (פ"א מהל' מכירה ה"ז) היא: "קנה, אע"פ שאין שם עדים כלל". וגם בדברי הרמב"ם הללו יש מקום לקושיה, שהרי נחלקו האחרונים (עי' נו"כ על השו"ע חו"מ סי' מב סע"א, וסי' קצא סע"א) בביאור דברי הרמב"ם, אם איירי בכת"י של אחר או בכת"י שלו. ואם נאמר שמדובר בכת"י של עצמו, יש להבין מה חידש הרמב"ם, דממה נפשך: אם כת"י חשוב עדים – הרי הוא שטר בעדים, ואם לא חשוב עדים – בגט מדוע מהני כעדים. וקושיא זו מופיעה בלשונות שונים בחידושי רע"א.

ב. הצורך בעדי קיום ותוקפה של הודאת בע"ד

כדי לבאר עניינים אלה יש להקדים:

הגמרא (קידושין סה ע"ב) מקשה: כיון דכל דין עדות בדבר שבערוה ילפינן מגזרה שוה 'דבר-דבר' מממון, מאי טעמא לא מהני הודאת בעל דין בדבר שבערוה, וכמו דמהני בממון. ומתרצים דהואיל ורב לאחריני לא מהני; והקשה הרשב"א (שם, ד"ה "מיהו") אמאי חשיב רב לאחריני, יעו"ש.

ונראה שיש ב' אופנים להבין מה היא הודאת בע"ד:

א. שבכל מקום אדם נאמן על עצמו, חוץ ממקום שחב לאחרים. ולפי זה, בכל מקום שאיננו נאמן צריך טעם מפני מה איננו נאמן.

ב. אפשר להבין, שאדם לא נאמן על עצמו אלא מכח דין הודאת בע"ד שנתחדש מפסוק.

והנה, רש"י (כתובות יח ע"ב, ד"ה "אלא") מבאר, שמה שאין אדם משים עצמו רשע היינו שאינו נאמן לחייב עצמו מיתה או מלקות או לפסול לעדות, וכל נאמנותו אינה אלא לחייב עצמו בממון. ולפ"ז, לכאורה פשוט שלא שייך הודאת בע"ד בדבר שבערוה, שהרי מודה בדבר שאינו נאמן בהודאתו. וכך תתפרש גם סוגית הגמרא, שאדם נאמן על עצמו בממון, אבל לגרום חיוב עונשים על אחרים אינו בכלל נאמנותו, ובזה הוי רב לאחריני, ולא קשיא תו קושית הרשב"א, דאע"פ שהיא בעלים על כך, אבל אדם אינו נאמן לחייב עונש אפילו על עצמו.

ומעתה תתבאר כוונת הרמב"ם, דלא שייך להיות נאמן על גט, שהרי משתנה חיוב מיתה, וכמו שלא נאמן לחייב כך אינו נאמן לפטור, ואין בזה דין הודאת בע"ד.

ג. הצורך בעדים לקיים כל דבר

אלא, שמעתה יש להקשות קושיה אחרת.

בכל מקום הרמב"ם לא פירט הטעם מפני מה בעיני עדים, ובקידושין כתב שצריך קנין בפי עדים ולא פירט טעם, ולאסור אשה על בעלה לא פירט טעם, ורק בגירושין פירש טעם.

ולבאר דבר זה נקדים, שהגמרא בקידושין (שם) מבררת האם גם בחלוקת ממון צריכה עדים. וצריך הבנה, מאי שנא מכל דיני ממונות דלא איברו סהדי אלא לשקרי.

ונראה, שחלוקה היא מעשה קנין על הסכמה, ולא על העברת חפצים מיד ליד, ולכן יש לומר שחלוקה שלא נעשה בה קיום לדבר, לא נגמר הקנין (על דרך סברת הראב"ד פ"ה מהל' מכירה ה"ט) שקנין סודר צריך עדים).

הרי, שמסברא לעולם צריך עדים, לולי דין הודאת בע"ד שגורם ד"לא איברו סהדי אלא לשקר". אבל בקדושין, שהודאת בע"ד לא מהני, ממילא צריך עדים לקיים הקנין, ואין בזה חידוש של דבר שבערוה. וכן לאסור אשה, כיון שהוא פסק של בית-הדין על האשה, פשיטא דלא מהני בלי עדים. אבל גט, דלגבי הבעל אינו כ"א ויתור על זכותו, ולגבי האשה אינו כ"א פטור מעונש, בסברא אין צריך קנין על זה. לכן הוצרך הרמב"ם לבאר דגט חשיב דשב"ע, שמשנתנה דינה מחיוב מיתה לפטור, ולכן אי אפשר שיהיה בלי עדים.

ד. 'אשוויי שטרא' בגט ובשטר

אמנם, יש לעיין אם היה מקום לחייב עדים מצד אשוויי שטרא, וראינו שהרמב"ם לא הזכיר ענין זה ולא חשש לו.

ונראה, שחלוק דין שטר שבגט מכל שטר אחר. יסוד המושג שטר הוא עדות בבית דין, ותוקפו של שטר הוא ממה שיכול להתקבל בתורת עדות. ומכח זה פסק הרמב"ם (פ"א מהל' מלוה ולוה ה"ג) שכתב ידו בלא עדים אין לו תורת שטר להחשיבו כמלוה בשטר לענין שעבוד ולענין טענת פרעתי, ויחשב מלוה על פה. ומה שבשטר מכר מועיל לאשוויי שטרא אף בלא עדים, היות ובקנין רק מחייב את עצמו מהני הודאת בע"ד כאילו היה שטר גמור, אבל אינו שטר ליחשב כהחזק בבי"ד.

והנה, הרמב"ם פוסק (פ"א מהל' גירושין ה"ז), שאם העדים החתומים בשטר פסולים ומסר בפני עדים כשרים, הרי זה פסול מפני שהוא כמזויף מתוכו. ומבואר: א. דלא חשיב מזויף ממש. ב. שאין פסולו מן התורה ואיננו בטל. וכעין זה מדויק ברמב"ם בענין גט שנחתם שלא לשמו (שם פ"ג ה"ח), יעוי"ש שמאריך אם הוא מזויף או כמזויף.

וצריך להבין, מפני מה בשטר הוי מזויף וכחרס. ונראה, שהשטר עיקרו העדים שבו, ולכן שטר שנחתם בעדים שלא כדין, אינו יכול להתקבל בבי"ד, ולכן השטר בטל, ועדי מסירה לא יועילו כיון שעדות השטר בטלה (וכמו שטר מכר שאין עליו עדים שאינו שטר כלל). אבל בגט אין דין שטר, אלא עיקרו מעשה הגירושין, והעדים הם על מעשה הגירושין ותו לא, רק שנחדש מושג של חתימת העדים על הגט.

ובזה ניתן לבאר את דברי הרמב"ם בתרי אנפי (אף שאין נפק"מ, אבל יש צורך בביאורים שונים). אם בשאר שטרי קנין לא צריך כתב ידו כלל, ומהני הודאת בע"ד, לעומת זה

בגט מועיל שיכתוב בכתב ידו, ואף שאין כתב ידו מועיל להחשיבו שטר (כמו שלא הועיל בשטר קנין), הרי בגט הוא מוכיח את מעשה הגירושין ומעיד על המעשה.

ואם ננקוט כהב"ח (חור"מ ר"ס קצ), **רע"א** (שם) ו**קצה"ח** (סי' מ סק"א) שגם בשטר קנין צ"ל עכ"פ כתב ידו, היינו מפני שבלא זה איננו שטר כלל כי אין בו שום עדות שהיא, אבל לא מהני להחשיבו כשטר בלא הודאה. והחידוש שאין צריך עדים בשטר קנין הוא שאין בזה חסרון אשוויי שטרא ודי בכתב ידו לאשוויי שטרא. וגט אינו צריך אשוויי שטרא כלל, ומ"מ העדים נצרכים מצד המעשה, וכתב ידו היינו עדות על המעשה, ואלמלא היה צריך עדים על הגירושין לא היה צריך עדים ולא כת"י, והיה מהני ע"א כמו דמהני באיסורין.